

2. Беляков А. А. Криминалистическая классификация преступлений, связанных со взрывами: теоретические и практические аспекты. *Российское право: Образование. Практика. Наука*. 2016. № 3. С. 9–12.
3. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений. Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. 176 с.
4. Образцов В. А. Классификация преступлений на криминалистической основе – важнейшее условие совершенствования теории и практики расследования преступлений (современное состояние и пути решения проблемы). *Оптимизация расследования преступлений* : сборник науч. тр. Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1982. 155 с.
5. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3-х т.: Т. 3 Криминалистические средства, приемы, рекомендации. Москва : Юристъ, 1997. 480 с.
6. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : Вид-во ХНУВС, 2012. 436 с.

УДК 343.9

Шрамко О. М., директор Тернопільського НДЕКЦ МВС
України,
e-mail: Ternopil@ndnec.mvs.gov.ua

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Розвиток ринкових відносин в Україні призвів до зміни системи економічного контролю за фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання, як державного, так і приватного сектору. Економічні правопорушення знаходять своє відображення у документах бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності різних приватних та державних підприємств і бюджетних установ. З метою забезпечення більш ефективного розслідування цієї протиправної діяльності суб'єкти розслідування можуть використовувати спеціальні знання обізнаних осіб – аудиторів, ревізорів, фахівців, судових експертів у сфері економіки, що мають юридичні права для проведення консультацій, аудитів, ревізій, перевірок, моніторингів публічних закупівель та судово-економічних експертиз, з питань, що виникають під час розслідування економічних злочинів, в тому числі окремих злочинів, що віднесені до категорії корупційних. Саме судова експертиза є однією з найкваліфікованіших та ефективних форм використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у зазначеній сфері, а тому ці обставини визначили актуальність даної теми.

Дослідженнями економічних порушень, пов'язаних із корупційними діями, займалися такі вітчизняні вчені: М. Ф. Базась, Ф. Ф. Бутинець, І. А. Волкова, Л. В. Гуцаленко, Л. В. Дікань, М. І. Камлик, Г. Г. Мумінова-Савіна, В. В. Федчишина. Серед зарубіжних вчених такі наукові розробки здійснювали: Г. А. Атанесян, В. О. Бородін, М. Ю. Гаспарян, В. І. Подольський, С. В. Єфимов, Е. Ф. Мусін, А. М. Ромашов, Ж. А. Росинська. Враховуючи їх значний внесок у дослідженні цієї тематики, треба більш докладно проаналізувати можливості судово-економічної експертизи при розслідуванні корупційних злочинів на сучасному етапі.

До корупційних злочинів, що потребують, як правило, призначення судово-економічної експертизи, належать злочини, передбачені ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), 210 КК України (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням), 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем), 369 КК України (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) [1].

Для кожного виду експертиз характерні свій предмет, об'єкт та методи експертного дослідження. Предметом судово-економічної експертизи є фінансово-господарські операції, які відображають стан та результати діяльності суб'єктів економічних відносин. Об'єктами – є документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності, що містять інформацію про фінансово-господарську діяльність, реєстри бухгалтерського обліку, форми бухгалтерської, податкової та фінансової звітності. Враховуючи специфічну особливість слідів економічних злочинів, необхідно проводити дослідження всіх наявних облікових документів, адже докази можна отримати лише з інформації, яка міститься у зазначених документах.

Назва «судово-бухгалтерська експертиза» на даний час залишається професійною деривацією, що визначає один з експертних напрямів виду «Економічна експертиза», а саме «11.1 Дослідження документів бухгалтерського та податкового обліку і звітності» [2].

Сама сутність судово-економічної експертизи визначається через її поняття. На сьогодні існує багато тлумачень щодо визначення поняття судово-економічної експертизи. В. Д. Понікарова наводить визначення, згідно з яким судово-економічна експертиза є процесуальною формою дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських та податкових реєстрів, фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають в ході розслідування економічних злочинів та судового розгляду господарських спорів [3, с. 50]. В. В. Вавілова визначає економічну експертизу, як експертне дослідження матеріальних об'єктів (документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності), що містять інформацію про обставини справи та підлягають дослідженню у суді за їх змістом та формою і допомагають суду досягти об'єктивності у доказуванні, додержуватися принципів рівних можливостей у процесі, презумпції невинуватості, забезпечення змагальності у доведенні дійсного стану фактів та захисту прав і свобод [4, с. 7].

На думку Н. І. Клименко, до судово-економічної експертизи відносять: судово-бухгалтерську експертизу, економіко-статистичну, планово-економічну, фінансово-кредитну, інженерно-економічну, експертизу цін і ціноутворення. Так, бухгалтерська експертиза дає можливість встановити правильність оформлення бухгалтерських документів, розмір шкоди, заподіяної злочином, обґрунтованість списання товарно-матеріальних цінностей, відповідність відображення господарських операцій правилам бухгалтерського обліку. Це дослідження дає змогу встановити документальну обґрунтованість розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду й часу їх утворення, відповідності багатьох фінансових операцій підприємства законодавству. Економіко-статистична експертиза встановлює правдивість звітності про виконання економічних показників виробничої діяльності, порядок проведення статистичного обліку і контролю. Планово-економічна експертиза визначає обґрунтованість планування, виконання планових показників виробничої діяльності об'єднань, підприємств і організацій. Фінансово-кредитна експертиза перевіряє обґрунтованість одержання і витрачання кредитів суб'єктами фінансово-господарської діяльності, додержання ними законодавства, яким регламентується формування і витрачання бюджетних коштів, обґрунтованість розподілу прибутку між партнерами, визначає нормування й оплату праці, використання фонду заробітної плати, перерозподіл фондів тощо. Інженерно-економічна експертиза досліджує показники, що характеризують формування розміру оплати праці для встановлення відхилення від діючих норм. Експертиза цін і ціноутворення надає висновки про ціноутворення для встановлення викривлень під час їх формування, а також впливу на фінансові результати господарюючого суб'єкта підприємницької діяльності [5, с. 16].

Найбільш розповсюдженою серед економічних експертиз є судово-бухгалтерська експертиза. Необхідність у її призначенні виникає під час розслідування і судового розгляду цивільних справ, злочинів з привласненням майна, посадових (службових) злочинів, коли необхідно проаналізувати дані про фінансово-господарські операції, що відображені у бухгалтерському обліку. Судово-бухгалтерська експертиза дає можливість відповісти на такі питання, а саме [6, с. 12–13]:

1. Чи підтверджується документально вказана в акті інвентаризації нестача (лишок) товарно-матеріальних цінностей на даному підприємстві за конкретний період?
2. В який саме період утворилась нестача і хто був відповідальний за збереження товарно-матеріальних цінностей у цей період?
3. Яким є розмір матеріальних збитків, завданих у зв'язку з нестачею?
4. Чи підтверджено документально вказане в акті заниження прибутку за визначений період, а якщо підтверджується, то чи правильно обчислена сума додаткових податків?
5. Чи підтверджується документально вказаний в позовній заяві розмір завданих збитків у зв'язку з невиконанням відповідачем умов угоди?
6. Які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку, звітності і контролю, сприяли заподіянню матеріальних збитків?

7. Чи обґрунтовано виплачена заробітна плата за певну роботу, якщо ні, то в якій сумі завищена чи занижена?

8. Чи не завищена в документах фактична наявність товарів понад їх максимально можливий залишок станом на визначену дату?

Висновок судово-економічної експертизи є одним із джерел доказів у кримінальному провадженні, тому він повинен відповідати певним критеріям, а саме належності, допустимості та достовірності.

Судово-економічна експертиза являє собою відомості, отримані шляхом експертного дослідження. У зв'язку з цим, належність та допустимість висновку експерта залежить від законності здобуття відомостей або речових доказів у процесі проведення слідчих (розшукових) дій, які направляються експерту на дослідження [7, с. 101].

Розслідування корупційних злочинів, що стосуються сфери економіки, потребує використання спеціальних знань бухгалтерського, податкового обліку і звітності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання, а судово-економічна експертиза є однією з найкваліфікованіших та ефективних форм використання таких знань.

Список використаних джерел:

1. Перелік корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, за які законом встановлено кримінальну/адміністративну відповідальність, визначення підслідності кримінальних правопорушень. URL: <http://land.gov.ua/info/perelik-koruptsiinykh-pravoporushen-ta-pravoporushen-poviazanykh-z-koruptsiiei-u-za-iaki-zakonom-vstanovleno-kryminalnuadministratyvnu-vidpovidalnist-vyznachennia-pidslidnosti-kryminalnykh-pravop/> (дата звернення: 21.02.2019).
2. Економічна експертиза як специфічна галузь знань. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2013 № 3 (8). С. 97–105. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2013/No3/97-105.pdf> (дата звернення: 21.02.2019).
3. Ковальчук О. О. Судово-економічна експертиза: економічний аспект. *Управління розвитком*. 2014 № 12. С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_12_25 (дата звернення: 21.02.2019).
4. Будні експерта. Журнал «Незалежного інституту судових експертиз, 2013 № 2. URL: <https://nise.com.ua/content/files/budni-experta-may.pdf> (дата звернення: 21.02.2019).
5. Клименко Н. І. Щодо сутності корупції та антикорупційних судових експертиз. *Вісн.* 2012 № 6. С. 15–17. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3031/> (дата звернення: 21.02.2019).
6. Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 84 с.
7. Пілюков Ю. О. Процесуальні вимоги до висновку експерта у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018 № 3. С. 99–102.

УДК 343.982.4

Шведова О. В., канд. юрид. наук, доцент Національної академії
внутрішніх справ,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5100-5392>,
e-mail: lena19-79@i.ua

ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ВИКОНАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У зв'язку з масовим розповсюдженням підроблень документів за допомогою комп'ютерної і копіювальної техніки, важливе значення має розроблення профілактичних заходів, спрямованих на попередження підробок і подальшого незаконного використання документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій, до яких належать певні засоби захисту і контролю [1].

Крім того, у зв'язку з тим, що вартість інформації перевищує в сотні і тисячі разів вартість комп'ютерної мережі, в якій вона знаходиться, значною проблемою стає її захист від несанкціонованого доступу [2, с. 3], тому з метою попередження комп'ютерних злочинів у США ще у 1993 році розроблено програму по переслідуванню комп'ютерних злочинів [3]. В Україні (м. Запоріжжя) було створено Центр дослідження проблем комп'ютерної злочинності на чолі з В. Голубевим, який займається профілактикою кіберзлочинності [4].

Універсальним профілактичним засобом від підробок документів є автоматизація всіх процесів їх виготовлення і розроблення нових найсучасніших видів захисту. Так, новий паспорт громадянина України має такий ступінь захищеності, як машинозчитувальна сторінка, виготовлена на багатошаровому полімерному матеріалі зі смужкою із тонкого, прозорого, пристосованого до численних згинів матеріалу.